

Ο Ζομινί, ο Κλαούζεβιτς και η επιστήμη του πολέμου

Γράφει ο Μανώλης Πέπονας, Ιστορικός

Από την αρχαιότητα έως σήμερα, οι διάφορες προσεγγίσεις περί των οργανωμένων ένοπλων αντιμαχιών αποτελούν κύρια πεδία μελέτης των ειδημόνων, μα και το διανοητικό υπόβαθρο για την άσκηση της κρατικής πολιτικής. Ως σημείο σταθμός σε αυτή την πνευματική πορεία θα μπορούσε να οριστεί ο 19ος αιώνας, κατά τον οποίο έλαβαν χώρα σημαίνουσες επιστημονικές ανακαλύψεις και πολιτικές μεταβολές που επηρέασαν τη στρατιωτική οργάνωση, επιτρέποντας στον Ναπολέοντα να κυριαρχήσει σε ένα μεγάλο τμήμα της Ευρώπης. Με τη σειρά τους, οι ναπολεόντειοι πόλεμοι συνέβαλλαν καθοριστικά στη συγγραφή δύο διαχρονικών έργων, του *Περί Πολέμου* του Πρώσου στρατηγού Καρλ φον Κλαούζεβιτς και του *Η Τέχνη του Πολέμου* του Ελβετού συναδέλφου του, Αντουάν Ανρί Ζομινί. Σε αμφότερα τα συγγράμματα, εξετάζεται το ενδεχόμενο ο πόλεμος να αποτελεί μια ακόμη επιστήμη όμοια με αυτή των μαθηματικών, καθώς επίσης η ίδια η φύση του εν λόγω φαινομένου. Οι απαντήσεις του Ζομινί και του Κλαούζεβιτς στο συγκεκριμένο ζήτημα συγκροτούν για ακόμη μια φορά ένα εν πολλοίς αντιθετικό δίπολο, το οποίο επηρεάζει τους ειδικούς έως τις μέρες μας.

Ζομινί και Κλαούζεβιτς: βίοι παράλληλοι

Τα πρώτα δεκαπέντε έτη του 19ου αιώνα στιγματίστηκαν από τη δράση του Ναπολέοντα Βοναπάρτη, του Κορσικανού αξιωματικού που κυβέρνησε τη Γαλλία ως αυτοκράτορας. Ο Ναπολέων νίκησε τους συχνά υπέρτερους αντιπάλους του κεφαλαιοποιώντας τις ριζικές αλλαγές τις οποίες επέφερε η επανάσταση του 1789. Καταρχάς, η αναδυόμενη ιδεολογία του λαϊκού πολέμου επέτρεψε τη συγκέντρωση τεραστίων στρατιωτικών μαζών υπό το σύνθημα της γενικής πανστρατιάς. Επιπρόσθετα, η εξέλιξη του Όπλου του πυροβολικού επέτρεψε στον Ναπολέοντα να οργανώσει ευέλικτα σώματα με επαρκή ισχύ πυρός, ανατρέποντας κάθε πρότερο δεδομένο στα πεδία των μαχών. Τέλος, όντας εντός ενός έντονα ιδεολογικά φορτισμένου κλίματος, ο Γαλλικός Στρατός διεξήγαγε ένα πρώιμο είδος ολοκληρωτικού πολέμου, όπου η οικονομία ετίθετο προς εξυπηρέτηση του πολεμικού σκοπού. Έτσι, από την εκστρατεία στην Αίγυπτο έως το Βατερλώ, ο Γάλλος αυτοκράτορας κυριάρχησε, διαχέοντας τα μηνύματα της Γαλλικής Επανάστασης σε ολόκληρη τη Γηραιά Ήπειρο.[1]

Η πορεία του Ναπολέοντα ήταν καταλυτική για τη νοητική ωρίμανση του Κλαούζεβιτς. Ο τελευταίος υπήρξε μάρτυρας μιας σειράς μαχών που μετέβαλλαν όχι μόνο τα σύνορα, μα και την πολιτική κατάσταση της Ευρώπης. Με τη μάχη της Ιένας (1806) για παράδειγμα, ο Γαλλικός Στρατός διέλυσε την πρωσική αριστοκρατική αντίληψη σχετικά με τα στρατιωτικά ζητήματα, ενώ η ήττα του Ναπολέοντα στη Ρωσία (1812) σήμανε την αρχή του τέλους του «γαλλικού αετού». Εν τέλει, το 1815 στο βελγικό χωριό Βατερλώ ένας ετερογενής συνασπισμός έθεσε τέλος στα σχέδια του αυτοκράτορα. Τόσο στις παραπάνω συγκρούσεις, όσο και στην εξέλιξη των πολεμικών τακτικών, η προσωπικότητα του Ναπολέοντα κυριάρχησε, με τους

αντιπάλους του να ακολουθούν τα βήματά του. Ο Κλαούζεβιτς ήταν ένας από τους πολλούς θεωρητικούς που μαθήτευσαν απέναντι ή δίπλα στον Κορσικανό ηγέτη, αναπτύσσοντας τις ιδέες τους στα πλαίσια μιας εποχής ανακατατάξεων.[2]

Ο Πρώσος θεωρητικός γεννήθηκε κοντά στο Μαγδεμβούργο το 1780. Ως γιος ενός χαμηλόβαθμου αξιωματικού, κατετάγη στις Ένοπλες Δυνάμεις της πατρίδας του σε νεαρή ηλικία, βιώνοντας από νωρίς τις ακραίες συνθήκες τις οποίες δημιουργεί ένας πόλεμος. Για πρώτη φορά βρέθηκε σε πεδίο μάχης ηλικία 13 ετών κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων που ακολούθησαν τη Γαλλική Επανάσταση. Ακολουθώντας, στα τέλη της δεκαετίας του 1790, στα διαλείμματα των συρράξεων, μελέτησε εντατικά διάφορα ζητήματα επιστημονικής ή τεχνικής υφής, αποκτώντας έντονο ενδιαφέρον για τη φιλοσοφία. Με αυτά τα εφόδια έγινε δεκτός στην περίφημη Ακαδημία Πολέμου (*Kriegsakademie*) του Βερολίνου, όπου σύντομα τέθηκε υπό την προστασία του στρατηγού Γκέραρντ φον Σάρνχορστ. Γρήγορα, ο Κλαούζεβιτς διακρίθηκε για την επιμέλειά του, με αποτέλεσμα να οριστεί εκπαιδευτής του νεαρού πρίγκιπα Αυγούστου. Την ίδια περίοδο συνέγραψε αρκετά πονήματα για τις τακτικές και τη φύση του πολέμου, τα οποία εμφορούνται από νεωτερικές ιδέες.[3]

Το 1806 ο Πρώσος αξιωματικός συμμετείχε στην καταστροφική για το κράτος του μάχη της Ιένας, συνελήφθη δε και κρατήθηκε στη Γαλλία για ένα μικρό χρονικό διάστημα. Μετά την απελευθέρωσή του, εντάχθηκε σε επιτροπή με αντικείμενο τον εκσυγχρονισμό του Πρωσικού Στρατού υπό τον Σάρνχορστ. Εντός αυτής, ο Κλαούζεβιτς υποστήριξε ένθερμα την ενεργητική αντίσταση στον Ναπολέοντα, ερχόμενος σε διαφωνία με τον Πρώσο βασιλιά. Η υποχωρητικότητα του τελευταίου οδήγησε τον Κλαούζεβιτς να εγκαταλείψει τη χώρα του και να καταφύγει στη Ρωσία. Ευρισκόμενος δίπλα στον τσάρο, ο εν λόγω αξιωματικός πολέμησε στη μάχη του Μποροντίνο, παρακολούθησε την υποχώρηση των Γάλλων από τη Μόσχα και συμμετείχε στις διπλωματικές ενέργειες που οδήγησαν στη δημιουργία του ευρωπαϊκού συνασπισμού κατά του Ναπολέοντα. Με τον Σάρνχορστ να σκοτώνεται το 1813, επέστρεψε στην πατρίδα του και έλαβε μέρος στην εκστρατεία του 1815 ως επιτελικός αξιωματικός. Κατέχοντας αυτή την ιδιότητα αγκίστρωσε τις δυνάμεις του στρατηγού Γκρουσύ στο Βαβρ, στερώντας πολύτιμες ενισχύσεις από τους Γάλλους που πολεμούσαν στο Βατερλώ.[4]

Μετά την πτώση του Ναπολέοντα, ο Κλαούζεβιτς προήχθη σε υποστράτηγο και ορίστηκε διευθυντής της Ακαδημίας Πολέμου του Βερολίνου. Μεταξύ των ετών 1815 και 1830 ασχολήθηκε με τη συγγραφή του γνωστότερου έργου του, *Vom Kriege (Περί Πολέμου)*, το οποίο όμως δεν κατάφερε να ολοκληρώσει. Πέθανε το 1831 σε ηλικία 51 ετών, προσβεβλημένος από χολέρα. Την έκδοση του *Περί Πολέμου* περάτωσε η πολυπράγμων σύζυγός του, Μαρί, το 1832.[5]

Από την άλλη πλευρά, ο Ζομινί ήταν γόνος εύπορης ελβετικής οικογένειας και ως εκ τούτου προοριζόταν για επιχειρηματική σταδιοδρομία. Ωστόσο, παρότι πραγματοποίησε σπουδές σε εμπορική σχολή, το ενδιαφέρον του για τα στρατιωτικά ζητήματα δεν άργησε να εκδηλωθεί. Έτσι, έπειτα από μια περίοδο παραμονής στο Παρίσι όπου λάμβαναν χώρα κοσμογονικές αλλαγές, ο 19χρονος Αντουάν-Ανρί έγινε αξιωματικός της νεοπαγούς Ελβετικής Δημοκρατίας το 1798. Στον στρατό της ιδιαίτερης πατρίδας του, ο Ζομινί απέκτησε εμπειρία σε επιτελικά ζητήματα και διακρίθηκε για τις ιδέες του. Με αυτά τα εφόδια, το 1801 μετέβη εκ νέου στη γαλλική πρωτεύουσα, όπου συνέγραψε το πρώτο του έργο, *Traité des grandes operations*

militaires. Η δημοφιλία του τελευταίου υπήρξε τέτοια, ώστε ο Γάλλος στρατηγός Μισέλ Νεϋ πήρε υπό την προστασία του τον νεαρό συγγραφέα, φέρνοντάς τον σε επαφή με τον Ναπολέοντα.[6]

Το 1805 ο Ζομινί κατετάγη στις Ένοπλες Δυνάμεις του αυτοκράτορα ως συνταγματάρχης. Ακολουθώντας τον πάτρωνά του, Νεϋ, πολέμησε σε κρίσιμες μάχες όπως αυτές του Ουλμ (1805), της Ιένας (1806) και του Άιλαου (1807). Η σχέση του με τον Γάλλο στρατηγό χαρακτηρίστηκε από αρκετές διακυμάνσεις, έγινε δε αντικείμενο κριτικής από τους συναδέλφους του. Έτσι, μολονότι οι συμβουλές του Ζομινί προς τον ανώτερό του απεδείχθησαν χρήσιμες, το κλίμα εναντίον του επιδεινωνόταν συνεχώς.[7]

Υπό αυτές τις συνθήκες, ο Ελβετός αξιωματικός κατέφυγε στη Ρωσία το 1807, προσφέροντας τις υπηρεσίες του στον στρατό του τσάρου. Ο τελευταίος τον προσκάλεσε στο επιτελείο του με τον βαθμό του αντιστρατήγου και από αυτή τη θέση παρακολούθησε την πτώση του Ναπολέοντα. Παρά ταύτα, ο Ζομινί αρνήθηκε να συμμετάσχει στην τελική εισβολή στη Γαλλία, ενώ το 1815 προσπάθησε μάταια να σώσει τη ζωή του πάτρωνά του, στρατηγού Νεϋ. Κατά τα επόμενα έτη, ο Ελβετός θεωρητικός συνέχισε τη δράση του ως αξιωματικός του Ρωσικού Στρατού: προήχθη στον βαθμό του στρατηγού (1823), ορίστηκε εκπαιδευτής του διαδόχου Νικολάου, συνέβαλε στην οργάνωση της ρωσικής σχολής αξιωματικών (Ακαδημία Νικολάου) και έλαβε μέρος στον Ρωσοτουρκικό Πόλεμο των ετών 1828-1829. Το 1829 εγκαταστάθηκε στις Βρυξέλλες, παρέχοντας από εκεί τις συμβουλευτικές υπηρεσίες του σε διάφορους ηγεμόνες. Έως το τέλος της ζωής του μάλιστα, το 1869, συνέγραψε αρκετά σημαντικά πονήματα με κυριότερο το *Précis de l'Art de la Guerre* (ελληνική μετάφραση: *Η Τέχνη του Πολέμου*), το οποίο εκδόθηκε το 1838.[8]

Όπως οι βίοι, έτσι και τα δύο κύρια συγγράμματα του Ζομινί και το Κλαούζεβιτς, παρουσίαζαν μια σειρά από διαφορές. Εν πολλοίς, η σκέψη του Ζομινί αποτελεί την επιτομή της στρατιωτικής σκέψης του Διαφωτισμού, η οποία είχε σημαντικές επιρροές από τα επιστημονικά επιτεύγματα το 18ου αιώνα. Ακολουθώντας το εν λόγω φιλοσοφικό ρεύμα, ο Ελβετός στρατηγός επιχείρησε να θέσει τον πόλεμο εντός επιστημονικών μεθόδων και να εξηγήσει τη συμπεριφορά ολόκληρου του φυσικού κόσμου. Εμφορούμενος από το πνεύμα του καιρού του και διαθέτοντας μια ευρεία γνώση της στρατιωτικής ιστορίας, ο Ζομινί προσπάθησε να αναγνωρίσει τις αρχές αυτού που θεωρούσε ως «τέχνη του πολέμου». Η σκέψη του διακατεχόταν από το πνεύμα της προεπαναστατικής περιόδου, πράγμα που γίνεται εμφανές στις αναλύσεις του για τη φύση των ναπολεόντειων πολέμων.[9]

Οι επιρροές του Κλαούζεβιτς από την άλλη πλευρά είναι δύσκολο να εντοπιστούν. Οπωσδήποτε, ο Πρώσος αξιωματικός γνώριζε τα έργα των Ρωμαίων συγγραφέων, του Καντ, αλλά και σύγχρονων προς αυτόν στρατηγιστών όπως ο Σάρνχορστ. Έτσι, υπερέβη τα όρια της διαφωτιστικής παράδοσης, αναζητώντας τη συνθετότητα του πολέμου. Σε αντίθεση με τον Ζομινί, δεν ενδιαφερόταν απλώς για τακτικά ζητήματα όπως οι οδηγίες για εισβολή της κύριας στρατιωτικής μάζας στο κρίσιμο σημείο της αντίπαλης διάταξης, παρά ασχολείτο με την οργανωμένη σύρραξη ως κοινωνικοπολιτικό φαινόμενο.[10] Μοιραία, το *Περί Πολέμου* κατέστη ένα διαχρονικό έργο, ενώ *Η Τέχνη του Πολέμου* υπέπεσε στη λήθη με την περαιτέρω εξέλιξη των σύγχρονων οπλικών συστημάτων.

Μια επιστήμη του πολέμου;

Ήδη από τις πρώτες γραμμές του έργου του, ο Ζομινί αναφέρεται στη «στρατιωτική επιστήμη», η οποία βασίζεται σε αρχές που δεν πρέπει να αγνοούνται και επιβάλλονται από την ύπαρξη του εχθρού, καθώς επίσης από παράγοντες όπως το εκάστοτε ηθικό και πολιτικό τμήμα του πολέμου.[11] Οι αρχές αυτές μάλιστα -όμοιες με επιστημονικές νόρμες- δεν πρέπει να παραβιάζονται: «Μια διαταγή που κατανοήθηκε λάθος, ένα τυχαίο γεγονός, μπορεί να πετάξουν στα χέρια του εχθρού όλες τις πιθανότητες της επιτυχίας τις οποίες ένας ικανός στρατηγός είχε προετοιμάσει για τον εαυτόν του με τους ελιγμούς του. Αλλά αυτά είναι ρίσκα τα οποία ούτε μπορούν να προβλεφθούν, ούτε να αποφευχθούν. Θα ήταν δίκαιο γι' αυτούς τους λόγους να αρνηθούμε την επιρροή της επιστήμης και των αρχών σε συνηθισμένες υποθέσεις; Αυτό το ρίσκο αποδεικνύει τον θρίαμβο των αρχών, γιατί συμβαίνει να εφαρμόζονται κατά τύχη από έναν στρατό εναντίον του οποίου είχε σχεδιαστεί η εφαρμογή τους και να είναι η αιτία της επιτυχίας του. Αλλά παραδεχόμενος αυτή την αλήθεια, μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι ένα επιχείρημα κατά της επιστήμης. Αυτή η αντίθετη άποψη δεν είναι καλά θεμελιωμένη, επειδή η τέχνη ενός στρατηγού συνίσταται στο να εξασφαλίσει για την δική του πλευρά όλες τις πιθανότητες επιτυχίας που μπορούν να προβλεφθούν και φυσικά αυτή η πρόβλεψη δεν μπορεί να πιάσει και τα καπρίτσια του πετρωμένου».[12]

Ο όρος «στρατιωτική επιστήμη» επανέρχεται σε αρκετά σημεία του περίφημου έργου, δεν θα πρέπει όμως να θεωρηθεί ως ένδειξη μια επιστημοποίησης του ίδιου του πολέμου στη θεώρηση του Ζομινί. Ο τελευταίος για παράδειγμα αναγνωρίζει ως τμήματα της στρατιωτικής επιστήμης τα μέτωπα επιχειρήσεων, τα στρατηγικά μέτωπα και τις στρατηγικές θέσεις. Αμφότερα τα παραπάνω θα μπορούσαν ίσως να ενταχθούν στον τομέα της τακτικής, καθώς δεν διαθέτουν την οικουμενική διάσταση που απαιτεί το πεδίο του πολέμου.[13] Έτσι, η ύπαρξη μιας «στρατιωτικής επιστήμης» θα πρέπει να διακριθεί από την όποια εντύπωση περί «πολεμικής επιστήμης» στο έργο του Ζομινί.

Επίσης, ο Ελβετός διανοητής αποφαίνεται ξεκάθαρα για το τί ακριβώς είναι ο πόλεμος σε μία από τις πολλές συμπερασματικές του παρατηρήσεις: «Ο πόλεμος στο σύνολό του δεν είναι επιστήμη, αλλά μια τέχνη. Η στρατηγική ειδικά, μπορεί πράγματι να ρυθμιστεί από σταθερούς νόμους που προσομοιάζουν σ' αυτούς των θετικών επιστημών, αλλά αυτό δεν είναι αλήθεια εάν ο πόλεμος ειδωθεί σαν σύνολο. Μεταξύ άλλων, μάχες μπορούν να μνημονευθούν ως να είναι συχνά αρκετά ανεξάρτητες από επιστημονικούς συνδυασμούς και αυτές μπορούν να γίνουν ουσιαστικά δραματικές, με τις ατομικές ιδιότητες και εμπνεύσεις και χίλια άλλα πράγματα να είναι συχνά τα στοιχεία που ελέγχουν την κατάσταση. Τα πάθη που εξάπτουν τις μάζες και που έρχονται σε σύγκρουση, τα πολεμοχαρή αισθήματα αυτών των μαζών, η ενέργεια και το ταλέντο των διοικητών τους, το λίγο ή πολύ πολεμικό πνεύμα των εθνών και των εποχών, με μια λέξη, κάθε πράγμα που μπορεί να ονομασθεί ως ποίηση και μεταφυσική του πολέμου, θα έχει μια συνεχή επιρροή επί των αποτελεσμάτων του».[14]

Εντάσσοντας λοιπόν μη προβλέψιμους παράγοντες όπως τα συναισθήματα στην εκτέλεση της πολεμικής διαδικασίας, ο Ζομινί θεωρεί πως μια σύρραξη υπερβαίνει

τους καθολικούς νόμους στους οποίους βασίζονται οι επιστήμες. Πώς να προβλέψει δηλαδή κάποιος τη μανία μιας επέλασης ιππικού ή τον φόβο ακόμη και των πλέον έμπειρων ανδρών στη θέα ενός πυροβόλου; Δύναται άραγε ο ικανότερος αναλυτής να προκαταλάβει την έκβαση μιας διεργασίας διαπλεκόμενης στη δύνη του θανάτου; Παρότι ο Ζορινί υπερηφανεύεται για την απόδειξη της εγκυρότητας των αρχών του στα πεδία των μαχών, σπεύδει να τις εντάξει στο φάσμα της τέχνης παρά της επιστήμης.[15] Ενώ δηλαδή η -πολλές φορές εκφρασμένη- προσωπική του μεγαλομανία τον οδηγεί στη συγγραφή ενός εγχειριδίου με τον χιμαιρικό στόχο τη νίκη σε κάθε αναμέτρηση, οι εξαιρετικές πνευματικές του ικανότητες τον αποτρέπουν να διάγει ένα ζωτικής σημασίας διανοητικό σφάλμα.

Γενικότερα, η άποψη του Ελβετού θεωρητικού συνοψίζεται στην εξής παρατήρησή του: «ο πόλεμος, μακριά από τα να είναι μια ακριβής επιστήμη, είναι ένα φοβερό και βίαιο δράμα, ρυθμιζόμενο είναι αλήθεια, από τρεις ή τέσσερις γενικές αρχές, αλλά τα αποτελέσματα του εξαρτώνται επίσης από έναν αριθμό ηθικών και φυσικών περιπλοκών».[16] Με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε ίσως να δικαιολογηθεί έως και ο ίδιος ο τίτλος του βιβλίου, στον οποίο δεν γίνεται λόγος περί επιστήμης.

Με τη σειρά του, ο Κλαούζεβιτς αφιερώνει ένα κεφάλαιο του έργου του για να εξετάσει το ενδεχόμενο ο πόλεμος να είναι τέχνη ή επιστήμη. Όντας υπέρμαχος της κοινωνικής και συνάμα της πολιτικής φύσης του φαινομένου, σπεύδει γρήγορα να διέλθει έξωθεν των δύο ατραπών: «Λέμε λοιπόν πως ο πόλεμος δεν ανήκει στο πεδίο των τεχνών και των επιστημών, αλλά σε εκείνο της κοινωνικής ύπαρξης. Είναι μια σύγκρουση μεγάλων συμφερόντων ρυθμισμένη με το αίμα, κι είναι μόνο σ' αυτό που διαφέρει από τις άλλες συγκρούσεις. Θα έπρεπε καλύτερα να τον συγκρίνουμε, περισσότερο απ' οποιαδήποτε άλλη τέχνη, με το εμπόριο, που είναι επίσης σύγκρουση συμφερόντων και δραστηριοτήτων του ανθρώπου. Μοιάζει ακόμη περισσότερο με την πολιτική, που μπορεί να θεωρηθεί με τη σειρά της, τουλάχιστον εν μέρει, ως ένα είδος εμπορίου σε μεγάλη κλίμακα. Επιπλέον, η πολιτική είναι η μήτρα, μέσα στην οποία αναπτύσσεται ο πόλεμος. Τα ήδη διαμορφωμένα στοιχειωδώς χαρακτηριστικά του κρύβονται εκεί όπως οι ιδιότητες των ζωντανών υπάρξεων στα έμβρυά τους».[17]

Για τον Πρώσο διανοητή, τόσο οι τέχνες όσο και οι επιστήμες αποτελούν περικλειστές και ανελαστικές κατηγοριοποιήσεις, εντός των οποίων δεν θα μπορούσε να νοηθεί ένα τόσο σύνθετο φαινόμενο όπως ο πόλεμος. Ο τελευταίος εξάλλου ελάχιστα μοιάζει με τις μηχανικές επιστήμες ή τις καλές τέχνες, αφού υπόκειται μεν σε κανόνες, όχι όμως σε μηχανιστικά θέσφατα. Σε μια σύγκρουση δηλαδή συμμετέχουν ζωντανοί -άρα ελάχιστα προβλέψιμοι- οργανισμοί, οι οποίοι είναι συζητήσιμο αν υπόκεινται σε γενικούς νόμους. Οι διάφορες θεωρητικές αναψηλαφήσεις τις οποίες επιχειρούν φιλόσοφοι όπως ο ίδιος ο Κλαούζεβιτς, αδυνατούν να δημιουργήσουν ένα προβλέψιμο πρότυπο της ανθρώπινης συμπεριφοράς.[18]

Εν τέλει, ο Κλαούζεβιτς κατέληγε στο συμπέρασμα πως ο πόλεμος δεν ανήκε ούτε στις τέχνες, μα ούτε και στις επιστήμες: για τον ίδιο επρόκειτο για ένα κομβικό τμήμα της κοινωνικής ύπαρξης. Υπογραμμίζοντας την πολιτική του διάσταση, θεωρούσε δηλαδή πως ήταν μια σύγκρουση μεταξύ κύριων συμφερόντων, η οποία επιλυόταν με μια αποκρουστική και συνάμα αναπόφευκτη αιματοχυσία. Ο ακραία βίαιος

χαρακτήρας του ήταν ακριβώς εκείνο που τον διέκρινε από οποιαδήποτε άλλη μορφή σύγκρουσης.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Όντας δρώντα υποκείμενα μα συνάμα απεικάζματα του καιρού τους, ο Κλαούζεβιτς και ο Ζομινί, επιχείρησαν να προσεγγίσουν τον πόλεμο ως όλον. Οι μεταξύ τους διαφορές είναι εμφανείς: ο κύριος στόχος του Ελβετού στρατηγού έγκειται στην απόδοση πρακτικών οδηγιών προς εκκολαπτόμενους στρατιωτικούς ηγέτες, ενώ ο Πρώσος διανοητής επιθυμούσε να δημιουργήσει μια πλήρη πραγματεία φιλοσοφικού είδους περί της ίδιας της φύσης μιας οργανωμένης ένοπλης σύγκρουσης. Συνεπακόλουθα, η πραγμάτευση του ερωτήματος «είναι ο πόλεμος μια επιστήμη;», αντιμετωπίστηκε με διαφορετικό τρόπο από τους δύο στοχαστές. Ο Ζομινί υποστήριξε πως επρόκειτο για μία τέχνη, την οποία μάλιστα ο ίδιος κατείχε και μπορούσε να μεταδώσει τα μυστικά της προς τους μελετητές του βιβλίου του. Ο Κλαούζεβιτς αντίθετα, έκανε λόγο για τη σύνθετη φύση του πολέμου, αποφαινόμενος πως λόγω αυτής δεν ήταν δυνατό να καταταχθεί ούτε στις τέχνες αλλά ούτε και στις επιστήμες. Αμφότερες οι απόψεις επηρεάζουν έως σήμερα τους ειδικούς, αποκτώντας πρόσθετες συνυποδηλώσεις εντός του πλαισίου της εκάστοτε εποχής.

Βιβλιογραφία

Bellinger, Vanya Eftimova. *Marie von Clausewitz. The woman behind the making of On War*, Oxford University Press, Oxford 2016

Gallie, W. B. *Philosophers of peace and war. Kant, Clausewitz, Marx, Engels and Tolstoy*, Cambridge University Press, Cambridge 2008

Gat, Azar. *The Origins of Military Thought*, Oxford University Press, Oxford 1991

Ghyczy, Tiha von. Oetinger, Bolko von. Bassford, Christopher (επιμ.). *Clausewitz on Strategy*, John Wiley & Sons, New York 2001

Herberg-Rothe, Andreas. *Clausewitz's Puzzle. The Political Theory of War*, Oxford University Press, Oxford 2007

Heuser, Beatrice. *The Strategy Makers. Thoughts on War and Society from Machiavelli to Clausewitz*, Praeger, Santa Barbara 2010

Howard, Michael. *Clausewitz. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2002

Jomini, Antoine-Henri. *Η Τέχνη του Πολέμου*, ΓΕΕΘΑ, Αθήνα 2015

Klauswitz, Karl von. *Περί του Πολέμου*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999

Paret (επιμ.), Peter. *Makers of modern strategy from Machiavelli to the nuclear age*, Princeton University Press, Princeton 1986

- [1] Peter Paret, «Napoleon and the Revolution in War», στο: Peter Paret (επιμ.), *Makers of modern strategy from Machiavelli to the nuclear age*, Princeton University Press, Princeton 1986, σ. 123-142.
- [2] Andreas Herberg-Rothe, *Clausewitz's Puzzle. The Political Theory of War*, Oxford University Press, Oxford 2007, σ. 15-16, Micael Howard, *Clausewitz. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2002, σ. 6-7.
- [3] Howard, *στο ίδιο*, σ. 8.
- [4] Howard, *ό.π.*, σ. 10.
- [5] Για τη συμβολή της Μαρί στο έργο του συζύγου της βλ. Vanya Eftimova Bellinger, *Marie von Clausewitz. The woman behind the making of On War*, Oxford University Press, Oxford 2016.
- [6] John Shy, «Jomin», στο: Peter Paret (επιμ.), *Makers of modern strategy from Machiavelli to the nuclear age*, Princeton University Press, Princeton 1986, σ. 143-152.
- [7] Shy, *στο ίδιο*
- [8] Shy, *ό.π.*, σ. 152-153.
- [9] Mark T. Calhoun, «Clausewitz and Jomini: Contrasting Intellectual Frameworks in Military Theory», στο: *Army History*, No. 80 (Summer 2011), σ. 25-27.
- [10] W. B. Gallie, *Philosophers of peace and war. Kant, Clausewitz, Marx, Engels and Tolstoy*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, σ. 37-38
- [11] Antoine-Henri Jomini, *Η Τέχνη του Πολέμου*, ΓΕΕΘΑ, Αθήνα 2015, σ. 7.
- [12] Jomini, *στο ίδιο*, σ. 31.
- [13] Jomini, *ό.π.*, σ. 77.
- [14] Jomini, *ό.π.*, σ. 285.
- [15] Jomini, *ό.π.*, σ. 302.
- [16] Jomini, *ό.π.*, σ. 316.
- [17] Karl von Clausewitz, *Περί του Πολέμου*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 155.

[18] Klauswitz, *στο ίδιο*, σ. 156.